

1) FONDACIJA "FRIEDRICH EBERT" - GERMANIJA

2) VIŠŠA ŠKOLA PO INDUSTRIALNI OTNO-

ŠENIJA I MENIDŽMANT "OKOM"

3) FEDERACIJA NA NEZAVISIMITE
SINDIKATI OT ZEMEDELIETO

ZEMEDELSKATA KOOPERACIJA -
SASTOJANIE I PERSPEKTIV-
VI.

(MATERIALI OT SEMINAR
11-13 JANUARI 1995 GOD.)

SOFIJA, 1995 G.

Фондация "Фридрих Еберт" - Германия

Висша школа по индустриални отношения и мениджмънт "ОКОМ"
Федерация на независимите синдикати от земеделието

ЗЕМЕДЕЛСКАТА КООПЕРАЦИЯ - СЪСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВИ

(Материали от семинар
11 - 13 януари 1995 год.)

София 1995 г.

A 95 - 03477

Брошурата съдържа подборка от материали от проведения през м. януари 1995 г. семинар на тема „Земеделската кооперация - състояние и перспективи“.

Фондация „Фридрих Еберт“ - Германия бе отзивчива да осигури за участие в семинара лектор от Германия и да предостави средства за провеждането на семинара и за отпечатването на настоящата брошура.

Семинарът бе организиран от Висшата школа за индустриални отношения и мениджмънт „ОКОМ“ и Федерацията на независимите синдикати от земеделието.

ЗЕМЕДЕЛСКАТА КООПЕРАЦИЯ - СЪСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВИ

Първо издание

РАЗПРОСТРАНЯВА СЕ БЕЗПЛАТНО!

Предпечатна подготовка - „МТ - студио“
Формат 1/16 от 60/84. Обем 3 п.к.

Печат - „Хермес прес“ ООД - София

СЪДЪРЖАНИЕ

I. АГРАРНАТА РЕФОРМА В НОВОПРИСЪЕДИНЕНИТЕ ГЕРМАНСКИ ПРОВИНЦИИ	7
АГРАРНАТА РЕФОРМА, ПРЕДПРИЕТА ОТ ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ, И НЕЙНОТО ОТРАЖЕНИЕ ВЪРХУ РАЗВИТИЕТО НА СЕЛСКОТО СТОПАНСТВО В ГЕРМАНИЯ И В НОВОПРИСЪЕДИНЕНИТЕ ГЕРМАНСКИ ПРОВИНЦИИ.....	7
ЗАКОНОВА ОСНОВА И ЕТАПИ НА АГРАРНАТА РЕФОРМА В ИЗТОЧНИТЕ ПРОВИНЦИИ НА ГЕРМАНИЯ.....	10
АГРАРНИ СТРУКТУРИ.....	13
ЗЕМЕДЕЛСКИТЕ ПРОИЗВОДСТВЕНИ КООПЕРАЦИИ.....	17
ЗЕМЕДЕЛСКИТЕ КООПЕРАЦИИ В ПРОВИНЦИЯ ТЮРИНГИЯ.....	20
ТЕНДЕНЦИИ В РАЗВИТИЕТО НА СЕЛСКОТО СТОПАНСТВО В НОВОПРИСЪЕДИНЕНИТЕ ГЕРМАНСКИ ПРОВИНЦИИ.....	23
МОДЕРНА АГРАРНА СТРУКТУРА.....	24
ПРОФСЪЮЗИТЕ И БЕЗРАБОТИЦАТА.....	24
ДОХОДИТЕ НА СЕЛСКОСТОПАНСКИТЕ ПРОИЗВОДИТЕЛИ.....	25
ПРОФСЪЮЗИ-РАБОТОДАТЕЛСКИ СЪЮЗИ, СОЦИАЛЕН ДИАЛОГ И СПОРАЗУМЕНИЯ.....	26
II. АГРАРНАТА РЕФОРМА И ЗЕМЕДЕЛСКИТЕ КООПЕРАЦИИ В БЪЛГАРИЯ	30
ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА	30
ЗЕМЕДЕЛСКАТА КООПЕРАЦИЯ - ОСНОВНА ФОРМА ЗА ОРГАНИЗАЦИЯ НА СЕЛСКОСТОПАНСКОТО ПРОИЗВОДСТВО В БЪЛГАРИЯ	34
ПРОБЛЕМИ, СВЪРЗАНИ С ДЕЙНОСТТА НА ЗЕМЕДЕЛСКИТЕ ПРОИЗВОДСТВЕНИ КООПЕРАЦИИ	38

ЗА ОТНОШЕНИЕТО НА ДЪРЖАВАТА	40
СТАТУТЪТ НА ЧЛЕН-КООПЕРАТОРИТЕ И ЗАЩИТАТА НА ТЕХНИТЕ ИТЕРЕСИ СЪГЛАСНО ЗАКОНА ЗА КООПЕРАЦИИТЕ И КОДЕКСА НА ТРУДА	41
СИНДИКАЛНО СДРУЖАВАНЕ В КООПЕРАЦИИТЕ	44
СИНДИКАЛНАТА ОРГАНИЗАЦИЯ И КОЛЕКТИВНОТО ТРУДОВО ДОГОВАРЯНЕ	46

Българското земеделие изпадна в тежка криза. Потърпевши са не само заетите в страната, а и целият народ. Свещеният опит ни показва, че земеделската кооперация може да бъде един надежден път за изход от разрухата. Особено нужен и полезен в това отношение е опитът в реформирането на земеделието в бившите социалистически страни.

Водена от това разбиране Конфедерацията на независимите синдикати в България полага усилия за изучаване на чуждия опит и извличане на поуки за реформата на българското земеделие.

Една от проявите в тази насока е проведеният през м. януари т.г. в София семинар на тема „Земеделската кооперация - състояние и перспективи“. В него взеха участие председатели на земеделски кооперации, представители на селскостопански сдружения и координатори на ФНСЗ, представители на Министерство на земеделието, Съюза на земеделските кооперации в България, Селскостопанска академия на науките, ФНСЗ, КНСБ и ВШИОМ „ОКОМ“.

Основният доклад беше изнесен от господин Бодо Ремус - председател на Профсъюз „Градинарство, земеделие и горско стопанство“ в Тюрингия, Германия, чиито по-важни моменти се съдържат в първата част на брошурата.

Различни аспекти на аграрната реформа и на земеделските кооперации в България бяха разгледани в докладите и експозетата на Христо Иванов - зам.-председател на ФНСЗ, Румен

Христов - министър на земеделието в служебното правителство, Атанас Ганев - председател на Съюза на земеделските кооперации в България, Желязко Христов - зам.-председател на КНСБ.

На семинара се осъществи широка дискусия по най-болните проблеми на аграрната реформа и укрепването и развитието на новите земеделски кооперации.

Подборка от докладите, експозетата и дискусията по тях са представени във втората част на брошурата.

I. АГРАРНАТА РЕФОРМА В НОВОПРИСЪЕДИНЕНИТЕ ГЕРМАНСКИ ПРОВИНЦИИ

Доклад на г-н Бодо Ремус,

Ръководител на Профсъюз

„Градинарство, селско и горско стопанство“
в провинция Тюрингия, Германия

Процесите на реформи, които се развиват в източните германски провинции, могат да бъдат определени като болезнени. Те намират силно отражение и в западните германски провинции, което води до снижаване на жизнения стандарт. Новите процеси са тясно обвързани с промените на политиката в областта на селското стопанство в Европейския съюз. Отбелязването на тези промени е необходимо, за да се добие правилна ориентация и разбиране за същността, характера и елементите на реформирането на селското стопанство в Германия.

АГРАРНАТА РЕФОРМА, ПРЕДПРИЕТА ОТ ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ, И НЕЙНОТО ОТРАЖЕНИЕ ВЪРХУ РАЗВИТИЕТО НА СЕЛСКОТО СТОПАНСТВО В ГЕРМАНИЯ И В НОВОПРИСЪЕДИНЕНИТЕ ГЕРМАНСКИ ПРОВИНЦИИ

През май 1992 г. Съветът на министрите на земеделието на Европа се обедини за най-широкообхватната реформа на аграрната политика с цел:

- значително ограничаване на земеделската продукция;
- стабилизиране доходите на селскостопанските производители;
- спазване на екологичните изисквания.

Снижаването на изкупните цени поради свръхпроизводството и свръхпредлагането в рамките на Европейския съюз доведе през декември 1993 г. до подписване на Споразумението на ГАТТ. То третира елементите на аграрната реформа и компенсационните плащания във връзка с изискването за намаляване на обработваемата площ и производствените и пазарни рискове, породени от спазването на приетите правила и ограничения. Така в международен план се

гарантират дълготрайно (до 2 000 година) доходите на производителите на селскостопанска продукция.

Тези най-общи характеристики на реформата в западноевропейското земеделие е необходимо да се знаят и у нас, след като икономиката на Вашата страна поема по пътя към общоевропейската интеграция. Европейският селскостопански пазар, на който България ще търси свое място, ще се формира под въздействието на тази аграрна политика и навярно опитът на новоприєдинените германски провинции ще бъде полезен за реформите на българското селскостопанство.

Федерална република Германия разполагаше с 24 862 000 хектара земя, от която 48 % (11 933 760 хектара) обработваема площ, ползвана за селскостопанско производство, 30 % за горско стопанство и 22 % за други цели.

След обединението на Германия от обща площ 35 697 000 хектара 51 % (18 205 470 хектара) е за селскостопанско производство, 29 % за горско стопанство и 20 % за други цели. През 1992 г., следвайки предписанията на европейската аграрна реформа за ограничаване свръхпроизводството на селскостопанска продукция, обработваемата площ е намалена на 16 910 000 хектара.

Компенсационните плащания, обвързани с намаляване на обработваемата площ, се оказва по-ефективни от финансирането на мерките за преодоляване на отрицателното въздействие на свръхпроизводството, защото средствата идват директно при селскостопанските производители, а не потъват някъде по пътя.

Годишно под формата на компенсации и премии за доброволно допълнително намаляване на обработваемата площ в Германия от Европейската каса в Брюксел постъпват 7-8 милиарда германски марки.

За германската икономика, която е силно експортно ориентирана, европейската аграрна политика е от голямо значение. Всяко трето работно място в страната е в непосредствена зависимост от износа, а Германия е четвъртия в света (след САЩ, Франция и Холандия) износител на селскостопанска продукция, като за 1992 г. постъпленията от нея са 37 милиарда германски марки. Тъй като 70 % от износа е предназначен за европейския пазар, Германия е силно заинтересована от справедливо разпределение на износните квоти в рамките на Европейския съюз.

Тази заинтересованост се повишава многократно, като се отчете специфичната особеност на подписаното Споразумение на ГАТТ - така наречената „клауза за запазване на мира“, която предвижда никой от страните да не предприема през следващите 9 години действия или едностранни рестриктивни мерки срещу аграрната политика на Европейския съюз.

В новоприєдинените германски провинции фактическата обработваема площ надвишаваше с 10 % (330 000 хектара) изискванията на Споразумението от май 1992 г. Според въведените правила през 1994 година 1/4 от земята трябваше да остане необработвана, като в провинция Мекленбург-Форпомер например 1/2 от изоставената площ щеше да остане без финансова компенсация.

С помощта на Федералното правителство за 1993 г. източните провинции успяха да извоюват допълнителна квота за обработваема площ, но през 1996/97 г. предстои нейното намаляване с 1 500 хил. декара, а през 2000/01 г. да се направи преценка и се предприемат нови инфраструктурни мерки.

Нарастващите данъци и такси изядат част от паричната компенсация и изкривяват конкуренцията. Доходите на земеделците не са достатъчно защитени срещу колебанията на пазарните цени, а и на курса на германската марката спрямо ЕКЮ. Очаква се с въвеждането на единна европейска единица, което може да стане най-рано през 1997 и най-късно през 1999 г., неблагоприятното влияние на този фактор да бъде елиминирано.

В условията на неравноправно разпределение на квоти, на свръхпроизводство и свръхпредлагане в рамките на Европейския съюз, често се задава въпросът: Необходимо ли е да развиваме селско стопанство в новоприєдинените източни провинции? Промисленото производство изобилства от примери за ликвидирани предприятия. Все по-ясно се питаме: защо да не ликвидираме и селскостопанските производствени единици? Дори се фаворизира възможността да се приватизира селскостопанското производство, като се предостави на отделни семейства или се повери на безработните за периода, в който те не са засти.

В чл. 14. на Договора за създаване на валутно, икономическо и социално обединение между ГДР и ФРГ е записано: „Целта е на основата на социалното пазарно стопанство да се повиши производителността на предприятията и чрез разгръщане на частната инициатива в ГДР да се изгради широкообхватна модерна икономическа структура с възможно най-голям брой малки и средни предприятия, за да се създаде база за по-бърз растеж и дългосрочно осигурени работни места“.

Важна в това отношение е подкрепата от страна на Федералното правителство, което е предоставило 16 милиарда германски марки за изграждане на рентабилно, ориентирано към пазара и съхраняващо околната среда селско стопанство в новоприєдинените германски провинции. Отчитайки и разбиранието от страна на Европейския съюз, към края на 1994 година бе оправдано да се говори за стабилизиране на селскостопанските предприятия.

ЗАКОНОВА ОСНОВА И ЕТАПИ НА АГРАРНАТА РЕФОРМА В ИЗТОЧНИТЕ ПРОВИНЦИИ НА ГЕРМАНИЯ

Аграрната реформа в новоприсъединените германски провинции се основава на **пакет от закони**, първите от които са приети на 6.03.1990 година:

1. Закон за правата на собствениците на земя, засегнати от поземлената реформа.
2. Закон за предаване на общонародната земеделска обработваема площ в собственост на земеделските производствени кооперации.
3. Закон за изменение и допълнение на Закона за земеделските производствени кооперации.
4. Закон за подпомагане на земеделските производствени кооперации, засегнати от държавно регламентираните високи кредити.
5. Закон за приватизация и реорганизация на общонародната собственост - Законът Treuhand (Агенция за приватизация Тройханд), приет на 17.06.1990 г.
6. Закон за структурно приспособяване на селското стопанство към социалното и екологично пазарно стопанство, приет на 29.06.1990 година, в който се третира следните въпроси:

- връщане на земята;
- връщане на стопанските сгради;
- спогодба за имуществото;
- процедура за установяване и ново уреждане на отношенията на собственост.

База на аграрната реформа се явяват:

1. Частното право на собственост върху земята на физическите и юридически лица.
2. Арендното право.
3. Ипотеката.

Собствеността върху земята е в основата на пъстрата картина от форми на организация и управление на германското селско стопанство. И преди, и сега земята се признава за собственост на отделната личност. През социалистическия период само собствеността на едрите земевладелци беше одържавена.

Първата фаза на аграрната реформа започна с **връщане на земята на бившите й притежатели**. Всеки собственик получи право да обработва, арендува или продава земята си. Част от гражданите на новоприсъединените провинции продадоха изгоднo земята си главно на индустриалци от западните германски провинции, които притежават достатъчно капитали.

Слабост на законодателната уредба е, че няма забрана за предоставяне или продаване на плодородна земя за индустриално или друго производство, което води до намаляване на това национално богатство.

Изключение от пълното право на разпореждане със собствеността върху земята се прави с тази на бившите едри земевладелци (над 100 ха). По силата на Договора за обединение тяхната собственост, възлизаша на около 1/3 от обработваемата площ на бившата ГДР, беше дадена за управление на Агенцията за приватизация Тройханд. Законът гласи, че тя се създава за „приватизация и реорганизация на общонародното имущество в селското и горското стопанство, отчитайки икономическите, екологичните, структурните и имущественоправните особености в тази област“. Тази земя не подлежи на продажба, но напоследък извременно изключение се допуска по отношение на горите.

Поради желание за agrupиране на раздробената вече обработваема земя, най-големи апетити бяха проявени именно към площите, управлявани от Тройханд, защото икономически най-ефективно е да се обработва площ от около 15 000 декара. В Закона изрично е записано, че при арендуване предимство имат малките семейни ферми и други физически лица, но на практика се облагодетелстваха граждани на бившата ФРГ, които могат да си позволят да инвестират 2-3 милиона марки. Договорите за аренда с Тройханд се сключват за период от 12 години, за да се стимулира инвестирането в тези земи. Оказа се, че всички в Германия искат да притежават земя.

Преобладаващата организационна форма в бившата ГДР бяха **земеделските производствени кооперации** (ЗПК). През 1990/91 година се разгоря дискусия за ликвидирането им. Привлечените консултант и научни работници се опитаха да докажат, че тази аграрна структура е неконкурентоспособна. Политиците, от своя страна, допринесоха за ускоряване на разформироването им и утвърдяване на положението.

На ЗПК бяха отпускани кредити от страна на правителството на бившата ГДР. Те бяха използвани за инвестиции за регионално развитие главно в областта на културата, социалните институции като детски градини и др. Постави се въпросът за връщане на получените кредити и те бяха признати за дълг на земеделските кооперации, което ограничаваше възможността на новосъздадените производствени единици, приемници на ЗПК, да кандидатстват пред банките за нови кредити. Освен това дълговете бяха преизчислени в общата за Обединена Германия парична единица. Така много от собствениците фактически наследиха дългове.

Това дава основание и днес да продължават протестите и борбата на профсъюзите за опрощаване на остатъците от дълга. Наследеният дълг (от преди 1.07.1990 г.) възлизаше на 7,6 милиарда германски марки. До края на 1993 г.

новорегистрираните правни форми бяха освободени от над 4,1 милиарда германски марки стар дълг, което представлява 54 на сто от задълженията. От остатъка 2,1 милиарда германски марки ще отпаднат поради ликвидация на предприятия-длъжници. Междувременно са издължени 0,6 милиарда германски марки. Длъжниците плащат дълга само ако са печеливши и то в размер на не повече от 20 % от печалбата. Облекчаващо условие се явява възможността да се разсрочи издължаването им.

В аграрната реформа на новоприсъединените германски провинции, основана на приетите закони, се открояват **три етапа**:

Първи етап: Разформироване на съществуващите земеделски производствени кооперации (ЗПК). Този етап обхваща периода до 31 декември 1991 г.

Втори етап: Регистриране на новите сдружения в съда според Закона за кооперациите. Нерегистрираните до 31 декември 1991 г. кооперации всъщност се ликвидират.

Трети етап: Преобразуване. Избор на правна форма и развиване на дейност. На този етап се намира аграрната ни реформа днес.

Започналото през 1990 г. реструктуриране на селското стопанство, което е важен народостопански отрасъл за Германия, доведе до оформянето на **три големи селскостопански области**:

Първата обхваща южната част на бившата ФРГ - Бавария и Баден-Вюртемберг, където преобладават семейните ферми.

Втората област са северните части на бившата ФРГ - например Долна Саксония, където са развити големи земеделски производствени единици.

Третата област съставляват петте новоприсъединени провинции, с преобладаващи форми ЗПК и обединения, наречени комбинати.

Реформата доведе до криза в развитието на първата област, тъй като семейните ферми не са конкурентоспособни и рентабилни, въпреки че се субсидират от държавата. В тях селскостопанското производство обикновено е допълнителна форма на заетост и доходи, което увеличава натоварването на производителите.

Втората област, с преобладаващи големи производствени обединения, се насочи към производство, предназначено за пазара, използвайки френския модел за екологично чисто производство, щедро субсидирано в преобладаващата си част от Европейския съюз.

Преобразуването на аграрните структури в третата област премина през следните етапи:

- доклад за преобразуване и контролна експертиза;

- решение за преобразуване, включително съответните баланси;
- изработване на Устав;
- подготовка и провеждане на Общо събрание;
- молба за регистриране на преобразуваната аграрна структура;
- жалби на членове срещу регистрираната преобразувана производствена единица.

Преобразуването може да се онагледява по следния начин:

АГРАРНИ СТРУКТУРИ

Аграрната структура на Германия се състои от:

1. Земеделски еднолични и фамилни стопанства и обикновени форми на сдружаване.
2. Земеделски производствени кооперации и други имущественоправни организирани форми на производство.
3. Кредитни, търговски и производствени кооперации, обединени в Рай-файзен.

4. Структури, обществена собственост.

5. Различни форми на сдружаване на земеделски предприятия.

Изборът на правната форма на организация зависи от финансовите, структурните и данъчните предимства, както и от целите на отделното производство.

Изходни точки при избора би трябвало да бъдат по-конкретно следните характеристики:

- величина на необходимия уставен капитал;
- брой на участниците (съдружници, акционери, членове, член кооператори);
- вид на участие в управлението на отделния член и най-вече упражняване правото на глас;
- възможности за ограничаване или разширяване на отговорността като база за отпускане на кредити от страна на банките;
- данъчно облагане и възможности за държавни помощи или привилегии.

Проблемът се състои главно във възможностите на различните правни форми да постигнат икономическа и социална ефективност, да се адаптират към международните и национални пазарни условия.

Реалните форми на коопериране за общо ползване на средства, за контрол и консултации води до многобройни правни форми, като граждански дружества, объединения, кооперации и др.

Преобладаващите правни форми в селското стопанство на Германия през настоящия, трети етап на аграрната реформа, могат схематично да се представят по следния начин:

Какви са характеристиките, предимствата и недостатъците на физическите и юридическите лица?

В източните германски провинции през 1993 г. броят на физическите лица в селскостопанското производство възлиза на около 25 400, почти 7 000 повече от предишната година. В техни ръце обаче е само 18 на сто от обработваемата площ. През 1993 г. броят на едноличните ферми нараства с 41 %, а на гражданските дружества с 67 %.

Гражданското дружество е една често използвана и с многогранно приложение правна форма. То е доброволно объединение на самостоятелни собственици на земя за нейната обработка. То е особено подходяща форма за съвместно управление на различни предприятия. Преимущество на гражданското дружество е обстоятелството, че управлението на наследения дълг се осъществява отделно от производството и по такъв начин не оказва такъв силен натиск.

Трябва да се има предвид, че държавата подпомага процеса на формиране и дейност на земеделските еднолични и фамилни стопанства, като предоставя финансови средства под формата на нископроцентни кредити, облекчено данъчно облагане и субсидии. Те се специализират главно в аграрно производство за пазара.

Тенденцията в Европа показва, че бъдещето е на фамилните стопанства (ферми), но в Германия те обхващат все още само около 10 % от обработваемата площ. Дори се наблюдава процес на обединяване с цел увеличаване на жизнеспособността и конкурентоспособността.

Юридическите лица не са за предпочитане главно поради данъчното облагане, което е два пъти по-високо от това на физическите лица.

Дружеството с ограничени отговорности (ООД) е удачна правна форма за малки и средни предприятия, изискваща относително малък капитал, но с ограничен брой съдружници. То се използва главно в организацията на помощно и съпътстващо аграрно производство (строителство, мелiorация и др.), както и при приватизацията на държавни селскостопански предприятия (напр. за селскостопанска техника). Минималният основен капитал е 20 000 германски марки, а минималният дял - 500 германски марки.

За разлика от акционерното дружество, регистрираното му е по-лесно, изисква по-ограничени финансови средства, държавният контрол е по-слаб. Законът не задължава създаването на надзорен съвет, освен в случаите на приватизация на държавно селскостопанско предприятие. Данъчното облагане обаче е облекчено, само при постигане на печалба в размер на 100 000 германски марки. Ако тази сума изглежда недостижима, не си заслужава да се основава ООД.

Аграрната политика в Германия е по-скоро към създаване на организационни структури по-близки до капиталистическото предприятие.

Тази тенденция може да бъде илюстрирана със следната таблица:

**Селскостопански предприятия¹
според обработваемата площ**

площ в хектари	Бивша ФРГ			Новоприсъединени провинции			Германия		
	1992	1993	93 към 92	1992	1993	93 към 92	1992	1993	93 към 92
	Предприятия (в хиляди)		%	Предприятия (в хиляди)		%	Предприятия (в хиляди)		%
1 до 10	267,9	260,3	-2,8	7,7	11,5	+48,4	275,6	271,8	-1,4
10 до 20	114,9	110,0	-4,2	2,2	2,9	+31,6	117,1	112,9	-3,6
20 до 30	72,1	69,1	-4,3	1,1	1,3	+24,8	73,2	70,4	-3,9
30 до 40	44,9	43,5	-3,1	0,6	0,8	+29,3	45,5	44,3	-2,7
40 до 50	28,0	27,7	-1,1	0,5	0,6	+31,5	28,5	28,3	-0,6
50 до 100	45,3	46,9	+3,6	1,4	1,8	+31,8	46,6	48,7	+4,4
100 и повече	8,8	9,8	+11,5	5,2	6,5	+25,4	14,0	16,3	+16,7
Общо	581,9	567,3	-2,5	18,6	25,4	+36,4	600,5	592,7	-1,3
под 1 хектар	32,5	30,2	-7,0	1,8	1,6	-10,7	34,2	31,8	-7,2

¹ Основна дейност: селскостопанско производство (вкл. градинарство, но без горско стопанство).

От таблицата ясно личи, че в новоприсъединените провинции за разглеждания период все още продължава да се увеличава дялът на по-малките стопанства, но за обединена Германия се оформя тенденцията към увеличаване дела на производствените единици с 50 и повече хектара, като за тези със 100 и повече хектара темпът на нарастване е значително по-висок.

Съвременните оценки показват, че най-жизнеспособно и рентабилно се оказва предприятието с 15 000 дка и с балансирано съотношение растениевъдство - животновъдство. Такива аграрни структури, разбира се, ако са управлявани умело, биха позволили на Германия да бъде конкурентоспособна и с тежест в рамките на Европейския съюз.

ЗЕМЕДЕЛСКИТЕ ПРОИЗВОДСТВЕНИ КООПЕРАЦИИ

Изхождайки от общата дефиниция за регистрирано сдружение като сдружение с неограничен брой членове, целящо увеличаване на доходите или стимулиране на стопанската дейност на неговите членове чрез съвместна производствена единица, можем да присметем, че:

Земеделската производствена кооперация е сдружение за производство на селскостопански продукти и за тяхната продажба. По правило дейността се развива върху земята на членовете с помощта на тяхната собственост в интерес на възможно най-доброто икономическо и социално оползотворяване на техния труд в рамките на пазарната икономика. Кооперацията има като допълнителна задача солидарното материално подпомагане на членовете си в случай на болест, инвалидност и старост.

Кооперациите станаха актуални през 80-те години, когато се търсеха алтернативни икономически форми. Отличителни черти, привличащи най-вече младите хора, са липсата на тежка административна йерархия, характерна за повечето заводи и предприятия, съотговорността и солидарността.

За разлика от социалистическите селскостопански производствени единици, в които водещ принцип беше колективизмът, днешните, пазарно ориентирани земеделски кооперации имат за водещо начало защитата на частния, индивидуалния интерес. Процесът на преобразуване всъщност запази кооперацията като правен субект. Превръщането на бившите селскостопански структури в регистрирани дружества, а след това в кооперации е израз на вътрешна метаморфоза със значителен размер, която изисква добра предварителна подготовка, включваща изчерпателно консултиране на всеки отделен член, за да се осигури широкообхватен консенсус.

Земеделската производствена кооперация има поне две отличителни черти, надхвърлящи съдържанието на регистрирано дружество:

- колективната организация на труда;
- използването на земята като основно средство за производство.

Основните принципи на функциониране на кооперацията са:

- принцип на равнопоставеност на членовете в рамките на кооперацията;
- принцип на преданост на членовете към кооперацията и обратно;
- принцип на взаимна толерантност на членовете.

Имуствените отношения се третират като взаимоотношения между частни собственици по отношение на: земята, активите и положения в кооперацията труд, подлежащ на заплащане.

Правното уреждане на отношенията между членовете, като собственици на земята и кооперацията, като нейн ползвател, е подчинено на автономия.

ята на кооперацията, т.е. става на основата на нейния Устав (доколкото той е в съответствие със Закона за кооперациите).

Уставът съдържа:

1. Наименование, седалище, цел, предмет.
2. Членство. Права и задължения.
3. Органи на кооперацията - председателство, надзорен съвет, общо събрание и др.
4. Поземлени отношения между ЗПК и членовете.
5. Трудови и социални отношения.
6. Имуществено и дялово участие.
7. Счетоводство.
8. Ликвидация.
9. Запознаване със становището на съда.
10. Членство в сдружения.

Важно е в Устава изрично да се запише възможно най-точно и прецизно на създаване на кооперацията, която най-често се свежда до:

- а) съвместна организация и осъществяване на производство чрез рационално използване на собствеността и труда на членовете според изискванията на пазара;
- б) съвместно закупуване на необходимото селскостопанско имущество;
- в) съвместна продажба на селскостопански продукти;
- г) организация и осигуряване на допълнителна солидарна помощ на членовете, в т.ч. при болест, инвалидност, старост.

Член на земеделска кооперация може да бъде всеки селскостопански производител или собственик на земя, навършил 18 години.

Желателно е в Устава да се упомене дали членството в кооперацията може да бъде наследено с наследяване на земята, предоставена за съвместно ползване в кооперацията.

В Коментарите към Закона за кооперациите са дадени примерни текстове, които биха могли да послужат при изготвянето на Устава /Правилника на отделната кооперация/. Законът разграничава необходимите и допълнителни предписания.

Законът за структурно приспособяване на селското стопанство в източноевропейските провинции също предявява изисквания към съдържанието на Устава /Правилника на земеделските кооперации, което би трябвало да третира следните въпроси:

а) как ще бъдат ползвани от кооперацията земите, собственост на членовете - дали на основата на договор за даване под аренда или на основата на правилата на кооперацията; как договорът или правилата да се актуализират периферично съобразно условията на пазара; основанията, както и начинът на прекратяване на договора за аренда; как собственикът упражнява правото си да ползва част от земята, предоставена на кооперацията;

б) как са уредени трудовите и социалните отношения, както и възнаграждението на членовете.

Съответните **свързани на кооперациите**, от своя страна, могат да подпомогнат отделните кооперации - техни членове чрез консултации и примерни текстове с цел осигуряване спазването на законовите разпоредби.

В съответствие с действащите закони и Устава на кооперацията всеки член има **право**:

- в съответствие с възможностите на пазара и със задачите на кооперацията и, отчитайки собствените си желания, да се включва в дейността и да бъде възмезден за това;

- да получава съобразно предоставената земя и собствен принос част от печалбата на кооперацията след годишното приключване;

- да се ползва от договорените в рамките на кооперацията услуги срещу предоставената за съвместно ползване земя;

- да се възползва от предвидените социални придобивки;

- да изисква информация за състоянието на кооперацията;

- да предлага точки в дневния ред на общото събрание;

- да съдейства при искане на извънредно общо събрание, за което са необходими подписите на най-малко 10 % от членовете;

- своевременно преди провеждането на годишното приключване да изиска за своя сметка документите, предстоящи да бъдат обсъдени в общото събрание и др.

Всеки член има **задължение** да защитава интереса на кооперацията и да формира собственото си отношение към нея на принципите на кооперативната солидарност и:

- да следва предписанията на Закона за кооперациите, на Устава на кооперацията и решенията на Общото събрание и останалите компетентни органи;

- да предостави собствената си земя за съвместно селскостопанско ползване на договорна основа;

- да плаща вноски на дялови начала;

- да отговаря за загубите на земеделската кооперация съобразно законовите предписания и Устава;

- да изпълнява всички поставени задачи в съответствие с приетите правила;

- да използва грижливо, опазва и умножава съвместната собственост;

- да бъде внимателен при получаване на поверителна информация за кооперацията и да я пази от външни лица.

Земеделската кооперация има следните задължителни органи:

1. Управително тяло (Председателство, Управителен съвет).

2. Надзорен съвет.

3. Общо събрание.

За разлика от бившите аграрни структури новоучредените земеделски кооперации се характеризират със следните особености:

- няма абсолютен висш орган;

- управителното тяло няма представителни функции и не е изпълнителен орган на Общото събрание;

- членската маса контролира дейността на Управителното тяло чрез Надзорния съвет, който има значително по-силна позиция в сравнение с бившата Ревизионна комисия, изразяваща се в правото му да освободи веднага член на Управителното тяло, ако има основания за това;

- Общото събрание като орган, в който са представени всички членове, се занимава преди всичко с имуществени въпроси, утвърждава баланса, включително Отчета за приходите и разходите, променя и допълва Устава на кооперацията.

Прекратяването (ликвидирането) на земеделската кооперация може да стане по решение на две трети от нейните членове, ако Уставът не предвижда по-голямо мнозинство или не предявява други изисквания.

Кооперациите обхващат през 1992/93 г. около 2/3 от преобразуваните сдружения, докато в края на 1994 г. техният относителен дял е около 50 %. Те осъществяват обработката на 70 % от земята в Германия. Характерно за тях е, че за разлика от другите правни форми те обединяват и производството, и управлението на собствеността. Кооперациите обработват средно по 1 500 хектара земя.

ЗЕМЕДЕЛСКИТЕ КООПЕРАЦИИ В ПРОВИНЦИЯ ТЮРИНГИЯ

От обединението на Германия конкурентоспособността на различните селскостопански форми на организация на труда са в центъра на дискусиата, свързана с развитието на аграрната структура в новоприсъединените германски провинции. Много често, най-вече политични и научни работници от западните провинции, изказват мнения, че кооперациите в петте източни провинции са в

криза. През последните години тази тема придобива особено голяма актуалност.

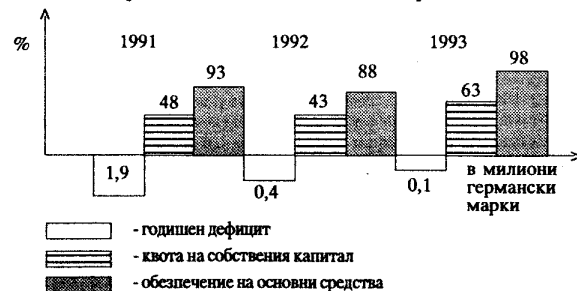
В средата на миналата година бе проведена дискусия на тема: „Състояние и бъдеще на кооперациите в земеделието на Тюрингия“, която намери широк обществен отзвук.

Заключенията от изнесените доклади и проведената дискусия, а и съвременната практика, сочат, че всички функциониращи в селското стопанство правни форми имат еднакъв шанс за успех. Редица симптоми говорят за икономически обосноваване, но в момента все още неподлежащо на точно количествено изразение процес на селекция на производствените форми.

Икономическият натиск налага рентабилна организация на производството, адаптиране на структурата на разходите по правилата на пазарната икономика в западните провинции. Това изисква способностите на мениджмънта да се използва максимално в зависимост от наличния капитал, обективните потребности и дадености на територията и технологичните възможности, за да се постигнат производствени разходи по-ниски от тези на среднестатистическия производител. И това при заплащане на труда, подложено на рестрикции, поради преобладаваща чужда собственост върху производствените фактори.

От учредените през периода 1990/93 г. земеделски производствени кооперации на територията на Тюрингия 120 попадат в случайно избраната представителна група за изследване. Установено е, че тези наблюдавани ЗПК се характеризират с нарастваща рентабилност и стабилност. Тези процеси могат да се илюстрира със следните статистически данни, изнесени от Министерството на земеделието и горите:

Годишен паричен дефицит, собствен капитал и обезпечение на основни средства в наблюдаваните ЗПК в Тюрингия

ТЕНДЕНЦИИ В РАЗВИТИЕТО НА СЕЛСКОТО СТОПАНСТВО В НОВОПРИСЪЕДИНЕНИТЕ ГЕРМАНСКИ ПРОВИНЦИИ

Имайки предвид горепосочените данни и разсъждения, в развитието на селското стопанство в новоприсъединените германски провинции се очертават следните **тенденции**:

1. Запазване на големите производствени единици с 20-30 000 дка земя с квота за мляко 5-8 хил. т. или повече, защото са рентабилни. Необходими са инвестиции, което предполага увеличаване на относителния дял на привлечения капитал.
2. По-нататъшна персонификация на земеделските производствени единици, т.е. намаляване на броя на производителите и концентрация на собствеността.
3. Открояване на пчеливши и губещи производствени единици. Политиката и на двата полюса остава социално ориентирана: към създаване на нови работни места и запазване на социалния мир.
4. Важни показатели са: годишното свръхпроизводство и финансовата стабилност, предопределящи възможността за отпускане на кредити.

Какви **промени** би трябвало да настъпят в производствените единици, за да се гарантира успехът на аграрната реформа в новоприсъединените германски провинции?

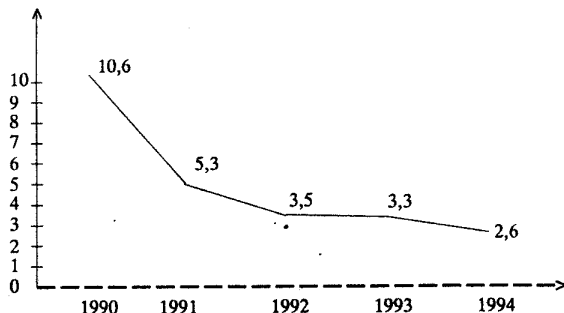
1. **Асортиментът** на продукцията да се определя на базата на икономически критерии, тъй като в условията на социалистическата икономика се работеше по държавни поръчки. За целта е необходимо оптимизиране на производствените програми, като се изоставят някои традиционни, но нерентабилни производства.
2. **Ликвидността** на производствените единици наложително трябва да се увеличи. В тази връзка са необходима правилна система на планиране и контрол, стабилно финансиране със собствен и привлечен капитал, търсене на банки за рефинансиране на производството.
3. Оздравителни мерки за стабилизиране на **финансовото състояние** чрез навлизане на частния капитал. Това предполага систематичен анализ на всеки подотрастъл и производство, като акцентът се постави върху: печалбата, инвестициите и възможностите за финансиране, производствените и ценови рискове.
4. Правилен избор на **ценовата форма** за преобразуване, ползвайки изходните точки, посочени по-горе.
5. Ограничаване **броя на членовете** на производствената единица, тъй като той е важен при разпределение на дивидента. В повечето случаи свръхпроизводството се използва за погасяване на 20 %-ния данък върху наследения дълг. От остатъка се отчисляват 55 % за данъци и фактически почти нищо не остава за увеличаване на собствения капитал.

Забележително е нарастването на дела на собствения капитал от 48 % през 1991 г. на близо 63 % през 1993 г. С обезпечение на основните средства почти 98 % собственият капитал фактически е гарантиран. Тези показатели увеличават кредитоспособността на земеделските кооперации и я приближават до тази на останалите юридически и физически лица в земеделството. Може да се очаква повишаване на инвестиционната активност на тези стопански единици. Годишните резултати за 1993 год. за 57 % от наблюдаваните ЗПК бяха положителни. Не може да не се спомене обаче, че 21 % от оборота се осигурява по линия на субсидии, премии и компенсации от страна на провинциалните, федералните и европейските институции.

Сравнявайки икономическите резултати от дейността на различните правни форми, трябва да се изтъкне, че по показателя „Печалба и заплати на хектар (10 декара) селско и горско стопанство“ **земеделските производствени кооперации** и дружествата със своите 988 германски марки на хектар показват подобър резултат от 749 марки/хектар за гражданските дружества и 545 марки/хектар за едноличните стопанства (като основна форма на заетост).

Ако като мярка за **производителност на труда** използваме показателя „засти на 100 хектара в селското и горското стопанство“ като средно аритметична стойност, ситуацията изглежда по следния начин:

Развитие на среднонеобходимия брой засти в наблюдаваните ЗПК в Тюрингия

6. Увеличаване конкурентоспособността на производствените единици, които са призвани да организират рентабилно производство като изградят такава структура на разходите, която да отговаря на изискванията на пазарното стопанство. В голяма степен това зависи от способностите на висшия мениджмънт за ефективно управление на капитала, условията и технологичните възможности.

МОДЕРНА АГРАРНА СТРУКТУРА

На въпроса какво бих препоръчал за българското селско стопанство, отговарям - модерна аграрна структура. Без нея не може да се разчита на успех на международните пазари, а и на вътрешния пазар. В Германия компонентите на такава структура се очаква да бъдат изградени до края на века.

Модерната аграрна структура включва, разбира се, количеството на продукцията, но то няма да играе водеща роля, тъй като голямото количество е определящо в големите производствени единици, като например хранително-вкусовата промишленост, където се произвеждат големи партии с еднакво качество.

Най-важно е да се произвежда качество: на отделния продукт, на неговите екологични характеристики, важни за здравето на човека.

Модерното селскостопанско производство се оценява като ефективно не само по доходите, а и във връзка с опазването на околната среда. Обществото е призвано да опазва въздуха, водата, почвата, горите. Чрез изчисления е доказано, че по-скоро струват мероприятия за отстраняване замърсяването на ландшафта и затова се препоръчват профилактични мерки, т.е. предварително заплащане за опазване на околната среда. Това е политическо решение, но и показател за новото мислене на германския земеделец.

Околната среда е компонент на селскостопанското производство и в тази връзка е необходимо нейното остойностяване. В Германия то вече е факт. В правителствените програми е заложено остойностяване на продукта „околна среда“. Цената на компонента околна среда трябва да бъде заплатена на земеделеца, т.е. за него тя е приход от дейността.

В тази връзка се появи нова професия - специалист по опазване на околната среда. Той е задължен да отиде при всеки земеделец и да му издаде сертификата за цената на компонентите, които притежава и трябва да съхрани.

ПРОФЕСЬОЗИТЕ И БЕЗРАБОТИЦАТА

В този тежък период професията е призвана да овладяват социалната ситуация и да спомогат за ограничаване на безработицата. Тя може да бъде илю-

стрирана със следния пример:

През 1980 год. в селското стопанство на ФРГ застите са 987 000 човека. През 1992 г. в условията на Обединена Германия в този отрасъл остават само 684 800 засти.

В селското стопанство на новоприсъединените източни провинции бяха засти 1,2 милиона души, от които пряко в селскостопанското производство - 700 000 и в обслужващите структури - 300 000. Последните веднага бяха съкратени, а общо в отрасъла сега работят само 100 хиляди, т.е. на всеки 10-12 човека сега само един има работа.

От друга гледна точка: преди 1990 г. на 1 хектар бяха засти 10-12 човека; през 1990/91 г. останали 3, а сега тенденцията е 1 човек - 1 хектар (10 декара).

Агенцията за приватизация Тройханд веднага ликвидира предприятията, изследователските селскостопански институти, ветеринарната структура и т.н. от земите, които ѝ бяха поверени за управление. Под натиска на професионалните съюзи беше сключен договор с Агенцията за освободените 300 000 човека, който предвиждаше обаче само еднократно обезщетение и право на преквалификация.

Останалите 600 000 безработни се делят на следните категории:

- собственици на земя, които могат да си осигурят препитание от нейната обработка, или даването ѝ под аренда;

- членове на бившите ЗПК без земя или дял (200-250 000 човека), които са бедни, с ниски пенсии.

Може да се каже, че селото загина и то от социална гледна точка, много села запустяха поради намаляване квотите за засти в селскостопанското производство. Шанс за работа получиха само притежателите на земя. Безработни останали цели семейства, работили усърдно 30-40 години с ниско заплащане, а от там и по-ниски пенсии.

Федералното правителство изолира професията от възможността да представляват и защитават тази социално слаба категория хора, като разпореди освободените селскостопански труженници да се третират по Гражданския процесуален Кодекс, а не по Кодекса на труда. Това обаче не им е по джоба.

ДОХОДИТЕ НА СЕЛСКОСТОПАНСКИТЕ ПРОИЗВОДИТЕЛИ

Германия е позната като богата държава, но богатството ѝ е неравномерно разпределено. На върха на пирамидата са богатите от западните провинции и новобогатащите от източните провинции. В основата на пирамидата остават повече от 1/3 от гражданите, които живеят под социалния минимум.

Наблюдавайки доходите, трябва да отбележим, че гражданите от източните провинции, които имат работа, получават доходи, достигащи 60-70 % от тези на сънародниците им от западните провинции. В същото време издръжката на живота в източните провинции е по-висока.

Процесите, които протичат днес, след обединението на Германия, могат да бъдат сравнени със следвоенния период в Европа и могат да бъдат наречени образно „разграждане на социалната държава“. Затова е задължително този период да се свърже със защитниците на социалните и трудовите права в Германия - с профсъюзите.

Основната ни цел трябва да бъде борбата с висшия мениджмънт, предлагащ невъзможни икономически модели: удължаване на работната седмица, спиране на добавките за допълнително работно време и други, забавящи икономическия растеж. Самите те като икономисти много добре знаят, че единствено нарастването на заплащането на труда може да доведе до нарастване на потребителското търсене, до конюнктурни подобрения, а от там и до икономически растеж. Така че зад блестящото представяне и възприемане на Германия като процъфтяваща държава, всъщност се крие твърде голяма диференциация и неравенство, за което „принос“ имат тези, които носят политическата отговорност.

ПРОФСЪЮЗИ-РАБОТОДАТЕЛСКИ СЪЮЗИ, СОЦИАЛЕН ДИАЛОГ И СПОРАЗУМЕНИЯ

В Германия е необходима трансформация с цел укрепване на професионалните съюзи, за да бъдат в състояние да се противопоставят на целенасочено провежданата политика на разграждане на системата от социални придобивки.

В източните провинции беше ликвидирана промишлеността. Ситуацията в селското стопанство е известна. Системата на данъците е непосилна за голяма част от населението.

Голямата безработица доведе до намаляване на профсъюзната членска маса. Например Профсъюзът „Градиварство, селско и горско стопанство“ имаше 650 000 члена. С ликвидирането на аграрните структури на територията на бившата ГДР загубихме 600 000 члена, някои от които, разбира се, членуват в други профсъюзи поради промяна на професията си. В западните провинции членовете на аналогичния профсъюз бяха 45 000.

През 1990 г. обединеният профсъюз ПГСГС имаше 120 000 члена. Сега те са 90 000.

В провинция Тюрингия в селското стопанство са заети 15 000 човека, от които 9 000 членуват при нас.

От земеделските кооперации членството в профсъюзите е нищожно. Причините, според нас, са две:

- техните членове никога не са членували в профсъюзите, липсва традиция;

- членовете на кооперациите не се чувствуват наемни работници, защото излизат с аргумента, че са акционери, или притежават дялове.

На това ние противопоставяме аргумента, че работниците във „Фолксваген“ също в преобладаващата си част са акционери, получават по-евтина кола и т.н., но когато някой от тях трябва да бъде съкратен, никой не се интересува дали е акционер. Едва тогава идват при профсъюза, но ние не можем да ги защитим. Изискването за защита е минимум 6 месеца членство.

В Германия формата на представителство на интересите е възможна по две линии:

1. По линия на Закона за предприятието чрез **Работническите съвети**. Тяхната основна задача е запазване на социалния мир в предприятието. Те представляват интересите на всички заети, независимо дали са профсъюзни членове. Те сключват спазвания във връзка с работното време, отпуските, социалното осигуряване и т.н., които са валидни за даденото предприятие. Единствено КТД се сключват между работодателите и профсъюзите.

За съжаление много от земеделските кооперации не считат за необходимо да изграждат Работнически съвети, като се аргументират с наличието на Управителен, Надзорен съвет и Общо събрание. В другите форми има по-ясно разграничение между работодател и наемни работници и там се прилага Законът за предприятието.

Деятелност на Работническите съвети се финансира от работодателите. Всеки профсъюзен член има право да изисква създаването на Работнически съвет в предприятието, в което работи. Ако работодателят откаже, той може да се обърне към съда. От там се връща с полиция и може веднага да проведе избор на Работнически съвет. Членовете на Работническите съвети са защитени през 3-те години на мандата си от съкращения. Това е едно от измеренията на социалната държава.

Правим всичко възможно да имаме наши профсъюзни представители в Работническите съвети с цел повишаване на влиянието ни.

2. Втората линия на представителство на интересите са **професионалните съюзи**, ако лицето членува в тях.

Профсъюзите са законодателно утълномошени да водят преговори и да сключват КТД по заплащането. Въпреки че всеки отделен зает има право да сключи индивидуален договор с работодателя, такива случаи са изключение.

Защо работодателят е заинтересован да сключва КТД по заплащането?

Работната заплата е икономическа категория, която е много важна при планирането и баланса. Работодаателят търси гаранция за стабилност, тъй като заплащането на труда е елемент от производствената цена на изделията. От друга страна, той е заинтересован да постигне възможно най-ниско заплащане на работната сила. Обикновено работодателите изтъкват, че ако годишните резултати са положителни, ще повишат заплащането на труда. Профсъюзите обаче подчертават, че не само работодателят планира, но и отделният работник, което налага той да получи гаранция за доходите, за да си планира домакинския бюджет.

И работодателят, и профсъюзите, а и държавата са заинтересовани да се постигне консенсус при колективните преговори. От по-високи заплати печели и държавата, тъй като това означава по-големи постъпления чрез данъчната система. Системата на заплащането е призвана да търси равновесната, балансиращата точка между интересите на социалните партньори.

Този модел се използва в Германия от 30 години, но в селското стопанство в условията на преходния период той не функционира безупречно. Освен това, ако профсъюзът не успее да извоюва повишаване на заплащането на труда, рязко намалява мотивацията за членство.

Между работодателите и профсъюзите е неизбежно противопоставяне, поради сблъсъка на интереси. Те обаче са призвани и да си сътрудничат, особено в браншове като селското стопанство, в които е необходимо тяхното единие, за да се преборят с държавната политика. Тяхното единие се изразява в сключването на така наречените **Пактове на солидарност**, които целят решаване на проблемите с общи усилия.

Такъв Пакт на солидарност ние имаме в сферата на квалификацията. Работодаателят е заинтересован да използва работната сила на високо квалифицирани работници. Профсъюзите имат интерес да повишават квалификацията на членовете си, за да осигуряват по-висока цена на пазара на труда.

Ние създадохме Структура за поощряване на интереса от повишаване на квалификацията. В председателството й работодателите и профсъюзите сме представени паритетно (по 3-ма члена). Тъй като и двете страни не разполагат с достатъчно средства, съвместно развиваме дейност от взаимен интерес, като обект на повишаване на квалификацията са всички: от мениджърите до наемните работници. Само заедно можем да получим финансова подкрепа от Федералното правителство или от Европейската общност.

Втората структура, основаваща се на Пакта за солидарност, е Фонд „Квалификация“, който функционира вече 3 години и разполага с няколко милиона

германски марки. Част от средствата бяха предоставени от Федералното правителство. Работодателите сигнализираха, че са съгласни да отпускат по 10 пенинга на отработен час, което също формира бюджет от няколко милиона марки.

Профсъюзите играят важна роля и в областта на **социалното осигуряване**.

Във връзка със **здравното осигуряване** работодателите и наемните работници участват с равни вноски във формирането на автономен фонд. Профсъюзите участват като равни партньори на работодателите при определяне на вноската и отпусканата сума за здравно осигуряване. Най-често председател на Болничната каса е представител на професионалните съюзи.

В задължителното пенсионно осигуряване също участвуват работодателите и наемните работници. Всеки бранш има собствена автономна **Пенсионна каса**, като най-често нейн председател е профсъюзен представител. Изчисляването на пенсиите става съобразно трудовия стаж и заплащането на труда. Пенсионната възраст за жените и мъжете е еднаква - 65 години, но съществува възможност за по-ранно пенсиониране, която в селското стопанство се използва много често, особено като се има предвид ситуацията в източните германски провинции, където има такъв висок процент на безработица в този отрасъл.

Поради ниското заплащане на труда в селското стопанство и пенсиите са ниски. Имаме Пакт на солидарност за **допълнително осигуряване**, в което ще участвуват и работодателите, чиято вноска ще се изчислява пропорционално на отработените часове. Държавата прояви инициатива за участие във Фонд „Допълнително осигуряване“. В рамките на Федералния бюджет тази сума възлиза на 300 милиона германски марки. Държавата ще предоставя суми регресивно. Това допълнително осигуряване позволява увеличение на пенсиите само с 10-15 %, но все пак е някаква компенсация.

Съществуват и **Професионални каси**, които се ползват главно във връзка с условията и охраната на труда.

Профсъюзната дейност се финансира изключително от членския внос. Набраната сума е изходна база за допустимите разходи. Много разпространена е практиката профсъюзните активисти да работят на обществени начала. В нашия профсъюз в Тюрингия при 9 хил. члена можем да си позволим 5 щатни бройки, а работим със 150-170 функционери на обществени начала.

II. АГРАРНАТА РЕФОРМА И ЗЕМЕДЕЛСКИТЕ КООПЕРАЦИИ В БЪЛГАРИЯ

ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА

Повече от четири години в страната се провежда аграрна реформа, резултатите от която са крайно незадоволителни и тревожни.

Противно на лансираните твърдения и очаквания за бързо и успешно реформиране на отрасъла, практическото приложение на Закона за земята фактически доведе нашето селско стопанство до банкрут. Избраният път за преход към пазарни отношения чрез ликвидационни съвети се оказа пагубен.

Политизирането на тези органи, масовите закононарушения и очевидната некомпетентност дестабилизираха производствения процес, разстроиха производствените връзки и увеличило социалното напрежение в земеделието.

Собствениците бяха елиминирани от участие в решаването на съдбата на тяхната собственост, интересите им бяха пренебрегнати, а те самите масово уволнявани.

В резултат на всичко това аграрната реформа бе съпроводена с рязко намаляване на производството на основните селскостопански продукти.

Още през 1992 г. производството на зърно спрямо 1991 г. бе намалено с 25,6 на сто. Броят на говедата намалю с 220 хиляди, на овцете - с 1600 хил., на свинете - със 760 хил., на птиците - с 3,5 милиона.

Производството на месо намалю със 100 хил. тона, на мляко - със 160 хил. литра и на яйца - със 155 млн. броя. През 1993 и 1994 г. тази тенденция се запази и производството продължи да спада, за да достигне в някои дейности до 67 на сто. Водената политика на разрушаване на селското стопанство получи особено ясен израз в отказа на държавата да създава приоритетни условия за развитието на земеделието чрез икономическо регулиране и подпомагане.

Най-висока цена за това платиха самите заети в отрасъла.

В обществения сектор от 507 577 през 1991 г. през 1992 г. заетите намаляха на 359 000 души.

В частния сектор през 1991 г. са работили 171 432 души, а през 1992 г. - едва 182 000 души.

До този момент на трудовата борса от земеделието бяха изхвърлени повече от 360 хил. работоспособни работници и специалисти, в т.ч. 12 480 специалисти с висше образование.

По данни на синдикалните структури, незаконосъобразно бяха уволнени повече от 160 хил. души.

В много случаи бяха уволнявани и тези, които се ползваха със специална закрила - майки, трудоустроени и болни хора.

Неправилно се извършваше подбор при съкращаване, не се спазваше законната закрила при единствен работещ член на семейството или предстоящо пенсиониране. Масово се прилагаше фиктивното ликвидиране на отделни дейности или звена и освобождаване на заетите на това основание.

На какво се дължат негативните тенденции и отрицателните последици в хода на аграрната реформа.

На първо място - в грешния модел на реформата, който бе заложен и в Закона за земята - т.е. ликвидация. Вместо разпределение на имуществото и връщане на земята на собствениците, съответните органи - ликвидационните съвети и поземлени комисии, възприеха линия и предприеха действия за ликвидация на имуществото на ТКЗС-та, на трансформация на производствените фондове и средствата за производство в пари.

На второ място - подценен бе глобалният характер на аграрната реформа. Тя бе сведена само до акта на връщане на земята. Така вместо да извежда земеделието от неговото състояние на централизирано планиране и управление и изкривена форма на коопериране като го постави на нормални пазарни отношения, аграрната реформа се превърна в нов, с тежки икономически последици диктат. Не се приеха другите нужни за реформата закони - за арендата, за цените и пазара на земята, за застраховането, за защита на селскостопанския производител, за кадастъра и др.

На трето място - най-тежият удар бе нанесен на селяните в този преходен период с либерализирането на цените от I.П.1992 г. Ножицата между изкупните цени и средствата за селскостопанско производство се отвори с няколко десетки пъти и практически стана пречка за изграждане и функциониране на нови субекти на производството - частни ферми, сдружения и кооперации.

На четвърто място - неадекватното действие на изпълнителната власт в тази нова обстановка. Процесът на ликвидация на старите структури бе повен на местната администрация - кметове и областни управи, които допуснаха много своеволия, злоупотреби и некомпетентност при ликвидация на съществуващите земеделски стопанства.

Не на последно място - изключването на селскостопанските производи-

тели от осъществяването на реформата. Афишираната в Закона за земята постановка, че всичко се прави в интерес на собственика, практически се превърна в процес извън волята му.

Вместо да получи своя дял и да се разпорежи с него според желанието си, често пъти той, собственикът, беше пренебрегван, дори уволняван.

Ликвидационните съвети вместо да обслужват неговия интерес най-безцеремонно се разпореждаха с имуществото и средствата му.

Всезвестно е, че земеделското не може да се развива без държавна намеса и помощ. Световният опит и практика безспорно доказват това. Но такава политика у нас няма - селското стопанство не получава никакви преференции и понася всички удари на кризата.

Въпреки големите трудности и пречки от най-различно естество българският селянин с чувство на реализъм и далновидност се насочи, макар и с много трудности към кооперацията като изпитана в света форма за производство и защита на неговите интереси.

В края на 1994 г. общо в страната са регистрирани 1457 земеделски кооперации с 405 908 член-кооператори.

От регистрираните кооперации 70% функционират самостоятелно в рамките на едно населено място, в 22% от случаите има регистрирани по две кооперации в едно населено място.

Според размера на стопанисваната земя кооперациите имат следната характеристика: най-много от тях са с размер на стопанисваната земя от 1000 до 5000 дка - 25% и от 5000 до 10 000 дка - 23%.

По области тази тенденция е различна. Така например докато в Софийска област преобладават кооперациите със земя до 1000 дка, във Варненска област доминира броят на тези със земя от 10 000 до 15 000 дка.

Интерес представлява броят и структурата на член-кооператорите, участващи в тези кооперации. От посочените 405 908 член-кооператори 87% са собственици на земя, т.е. 353 140 души. Останалите 52 760 души са наети работници и специалисти.

Най-малък е процентът на собствениците в Софийска област - 71%, където е и най-малко земята, а най-голям е техният брой във Варненска и Хасковска област - 84%.

По най-осреднени показатели размерът на изплатената рента на член-кооператорите е около 100 лева на декар

В производствената структура на повечето кооперации преобладава делът на растениевъдната продукция и съвсем слабо е застъпена животновъдната.

Близко 73% от кооперациите се занимават само с растениевъдство. Ос-

новно се отглеждат зърно-фуражни култури и в по-малка степен технически култури, зеленчукови и др.

Получените средни добиви в кооперациите са по-високи от средните за страната.

Тежко е положението с техниката, като само в отглеждането на зърно-фуражни култури техническата въоръженост е малко по-добра. В началото на 1994 г. земеделските кооперации са притежавали 2915 трактора, 1142 селски и 572 зърнокомбайна.

Съвсем слабо е застъпено животновъдството. Едва 4,4% от говедата в страната се намират в тези нови стопански единици, а при овцете този процент е още по-малък - 2,8.

Причините за така очерталото се нестабилно състояние и ограниченото развитие и специализация на новообразуваните кооперации се дължат главно на следното.

1. През изминалата година по-голямата част от земята бе предоставена на собствениците като временен въвод и новите стопански единици не могат да планират и осъществяват по-стабилна и дълготрайна структура на производството и специализацията.

2. Ликвидационните съвети на много места не бяха готови с определянето на дяловете от имуществото, което погречи на собствениците да разполагат своевременно с него при определяне на производството.

3. В животновъдството са необходими по-големи и дългосрочни инвестиции с по-дълъг период на възвращаемост.

При сегашната финансова и кредитна политика в страната е неизгодно и неблагоприятно да се инвестира в животновъдството.

Данните показват, че около 46% от кооперациите са ползвали краткосрочни кредити от 330 млн. лева и само 3% са ползвали дългосрочни кредити в размер на 18 млн. лв.

От ползваните 330 млн. лв. кредити - 253 млн. лв. са с преференциални лихви - 77%.

4. Както е известно животновъдството изисква по-голяма специализация и индивидуален подход за всяка група и вид животни. Освен това в него е по-голям дялът на ръчния труд. Проблеми има както в технологичния, така и в организационния процес.

Едва ли е перспективна и формулата, че с 1-2 крави във всеки двор, българският селянин ще задоволява и себе си, и пазара.

На преден план тук идва ролята на селскостопанските специалисти, които трябва да подпомогнат методически създаването на семейни стопанства с

оптимален брой животни, съобразен с трудовия и ресурсен потенциал в зависимост от конкретния вид и условия.

Следва да се очаква, че в бъдеще кооперациите ще се специализират в по-голямата си част в производството на фуражи и интензивно механизизирано отглеждане на култури. По този начин те ще могат да произвеждат относително евтини фуражи и да подпомагат развитието на семейни ферми.

На земеделските кооперации в България предстои дълъг път. За да бъде изминат той, като първостепенно важен компонент на аграрната реформа и създаването на ефективно земеделие у нас, най-напред ще е нужно решаването на този проблем да се освободи от неговото болезнено политизиране и същевременно да се вземе и приложи опитът на други страни за типа и формите на кооперации, работещи в условията на пазарна икономика, като не се подценяват или отхвърлят другите форми на сдружаване, а държавата даде своята разностранна подкрепа на селскостопанските производители.

ЗЕМЕДЕЛСКАТА КООПЕРАЦИЯ - ОСНОВНА ФОРМА ЗА ОРГАНИЗАЦИЯ НА СЕЛСКОСТОПАНСКОТО ПРОИЗВОДСТВО В БЪЛГАРИЯ

Българският селянин с присъщото му чувство за практичност вижда в лицето на кооперацията най-добрия защитник на своите интереси и най-сполучлива форма за стопанисване на земята. Тази му оценка не е плод на временни настроения, а резултат от житейския му опит и убеденост в предимствата на едрото земеделие. Израз на тази му оценка са учредените до този момент въпреки трудностите вече над 1930 нови земеделски кооперации. Досегашните трудности и пречки в получаването на земята, разпределението и получаването на имуществото, спянките по регистрирането, недопускането на ръководствата на новите кооперации до канцелариите на ТКЗС, безпаричието и други не го обезкуражава.

Кое е характерно за изгражданите досега кооперации?

Първата и най-важна характеристика на новосъздадените ЗПК е, че те се изграждат *върху основата на пълна доброволност и запазване на частната собственост върху земята и имуществото*. Новата земеделска кооперация е истинско сдружение на частни земеделски стопани за защита на техните интереси и за обща дейност. Това по същество е форма за стопанисване на частната собственост, независимо от изкуствено наложителното им се разнообразие в названията, всички те имат широк предмет на дейност с икономическа реализация на собствеността чрез получаване на рента за земята и дивиденди за дялов капитал. Всички те ще произвеждат земеделска продукция върху собствена на кооператорите и ната земя.

Втората, не по-малко важна характеристика на новите ЗПК е, че изграждането им като правило става *при запазване на собствеността върху земята в общи, а не в реални граници* за отделните собственици, но за кооперацията като цяло тя си остава в реални граници.

Обективните условия и характерът на дребната собственост заставят хората да се ориентират главно към земеделската производствена кооперация за колективно обработване на земята. От тази гледна точка е несъмнено упоритостта за усложняване на въпроса за измерващият в нови реални граници на отделните собственици - кооператори. Харчат се неоправдано средства, забавя се и се затормозява процесът на възстановяване собствеността върху земята. Изпреварващите действия на собствениците са продуктувани от това, че никой не иска да прави земеделие и животновъдство на равнището на 1939 г. - раздробено, примитивно и бедно. Както частното, така и кооперативното земеделие и животновъдство нямат бъдеще, ако липсват условия и предпоставки за внедряване по по-големи съвременни технологии и организации за рентабилно производство.

Разбира се, при съвременните условия в България не следва да се изграждат само земеделски производствени кооперации за колективно обработване на земята. Сегашното законодателство създава възможности за разнообразни форми за организация и стопанисване на земята и това е логично. Ще се изграждат частни стопанства и по-малки сдружения и кооперации при запазване собствеността върху земята в реални граници. Такива начинания има в някои планински и полупланински райони на страната. Пример за това е кооперацията в с. Първомай, община Петрич, която е изградена със запазена земя на собствениците даже в стари реални граници. Има опит и в други селща. Тяхната основна дейност е свързана с механизизираните, транспортните и друг вид услуги, изкупуване и реализация на продукцията, решаване на социалните проблеми на членовете и други. Несъмнено и те ще се стремят към съвременни форми на организация на производството.

Всички тези нови структури в българското земеделие ще се развиват и ще функционират в условията на нова икономическа среда - пазарната икономика. Пресъвяването или фалирането на тези структури ще зависи преди всичко от това дали те ще могат да произвеждат конкурентноспособна продукция в условията на пазарно ценообразуване, пазарна конюнктурa и нови изисквания към качеството. Ще зависи много и от отношението на държавата към отрасъла и към формиращите се структури в него. При всички случаи обаче, за да успеят новите структури, са нужни голяма предприемчивост, дисциплина, законност и борба за оцеляване и развитие.

Естествено е животът сам да създаде многообразие от кооперативни формирания, обусловени от многообразието на самото селскостопанско производство и неговите разностранни зависимости с голем брой отрасли и дейности.

Голяма роля занаяд ще играят например кооперациите за производствени услуги в земеделието. Тези кооперации ще осигуряват разнообразни услуги - механизация, агрохимическа защита, торене, транспорт, мелiorации, строителство на селскостопански сгради и др. Тези дейности и този вид кооперации са сравнително добре развити в редица страни, където услугите в малките и средните ферми се осигуряват от тях. Известно е, че у нас досега този вид кооперации не са развити. Услугите, колкото ги имаме, са съсредоточени главно в ръцете на държавата: МТС, агрохимически центрове, транспортни, строителни, водно стопанство, ремонтни организации и др. Има опасност при реорганизацията и приватизацията на голяма част от тези организации, създадени като държавни или пък в рамките на бившите АПК, да бъдат унищожени или готовите мощности и бази за поладнат в други ръце, да бъдат преустроени за други цели и да облагодетелствуват други лица и групи, нямащи нищо общо със земеделието. Затова те следва да бъдат превърнати в кооперативни, междukoоперативни и акционерни предприятия, за да се запазят в максимална степен създадените от и за нуждите на селското стопанство мощности.

Голяма роля ще имат иснабдително-търговските кооперации. Те ще снабдяват земеделските производители с промишлени средства за производство и материали - машини, транспортни средства, резервни части, фуражни смеси, торове, препарати, строителни материали, горива и други, а също могат да се занимават с изкупуване, съхранение, опаковка, транспорт и продажби и т.н. В много страни тази група кооперации заема изключително важно място в дейността на производствените кооперации. В Швеция например 90 на сто от продажбите на земеделски стоки се извършват от земеделските търговски кооперации, във Финландия - 43 на сто от търговията на хранителни стоки се осъществява от кооперативни магазини, във Франция всеки десети магазин за тези стоки е кооперативен и т.н. Очевидно и тук има място за преустройство на част от държавните структури на кооперативен, междukoоперативен или на акционерен принцип. В това отношение особена роля могат да изиграят Централният кооперативен съюз, районните кооперативни съюзи със своите структури по места, а също така и други организации с подобен предмет на дейност.

Широко място могат да намерят и земеделските кооперации за преработка на селскостопанска продукция. Тези кооперации могат да бъдат и със смесен предмет на дейност - изкупуване, преработка и реализиране на готовата продукция - Доколкото асортиментът и разнообразието на тези кооперации ще расте. В довоенния период преработката на земеделска продукция у нас е била около 30 на сто от общата продукция, а сега този дял е около 70 на сто, с тенденция да расте. Това ще бъдат млекарските, винарските, тютюневите, консервните, пчеларските и друг вид кооперации. Те са широко разпространени в света, а и в нашата страна съществуват над 80 такива кооперации.

Основната форма на кооперираност остават обаче земеделските производствени кооперации (ЗПК). Това са кооперации, чиито предмет на дейност е предимно производството на земеделска продукция. Такива са преобладаващата част от новоизградените кооперации досега. Тези кооперации обаче при новите условия се създават с широк предмет на дейност и това е оправдано. Нашата нова ЗПК представлява самобитна земеделска кооперация. Нейна особеност е малоземелието. Тъкмо това насочва интересите на огромното мнозинство от собствениците към този тип кооперации. Този тип кооперация отговаря и на една друга особеност, а именно обстоятелството, че 4/5 от тези дребни земеделски собственици не живеят на село, поради което не могат да обработват земята си и я предоставят на кооперацията срещу рента или наем.

Новоизградените ЗПК са сдружения на собственици на земя и имущество за производство на земеделска продукция върху основата на съвместно използване на земята, останалото имущество и труда на техните членове. Собствеността в тях функционира като колективна, но се реализира като частна. Техните членове получават рента за внесената земя и дивиденди за внесеното имущество. Разпределението на дохода в тях е двуканално - според труда и според собствеността. При това съотношението между тях може да варира в широки граници и се определя от общото събрание.

Новите ЗПК се изграждат върху запазване на собствеността върху земята като идеална собственост не по прищявка, а по необходимост. При запазване на собствеността върху земята и в реални граници такава ЗПК изобщо не може да бъде изградена поради силната раздробеност и пространствената разпокъсаност на земята на собствениците.

Следователно земеделската производствена кооперация се основава на:

- земя на членове-кооператори, внесена за общо стопанисване при запазена собственост като идеална част;
- земя, предоставена за общо ползване от граждани, които нямат възможност да влагат труд в стопанството, при запазена собственост като идеална част;
- земя, собственост на кооперацията, при запазена собственост също като идеална част;
- държавна, общинска и на други собственици земя, стопанисвана по договор.

При такава земеделска кооперация средствата за производство се придобиват чрез вноски на членовете, от дейността на кооперацията, сделки, дарения и др. Те се стопанисват общо. Разпределението на доходите при тях е според труда под формата на работна заплата и според собствеността под формата на рента за земята и дивиденди за притежаване на дялове от имуществото на ко-

перацията. Кооператорите участват пряко в управлението, имат право да избират и да бъдат избирани в органите на управление при пълно равенство на права и по принципа „един член - един глас“. Това е основният тип земеделска кооперация у нас.

Наред с този тип в някои райони се изграждат, както казахме, и друг тип земеделски кооперации. Те се основават на:

- земята на членове при запазена собственост върху земята в реални граници;

- общи (кооперативни) средства за производство, придобити чрез вноски на членовете, сделки на кооперацията, дарения и др.;

- колективно (общо) използване на кооперативните средства за производство за извършване на машабни селскостопански работи, които изискват коопериране на сили и средства, като напояване, растителнозащитни мероприятия, прибиране на реколтата и др. срещу заплащане от членовете на попадащата им се част от разходите;

- индивидуално използване на кооперативни средства за производство от отделни членове за извършване на определени видове работа в частните им стопанства срещу заплащане.

- членовете на кооперацията притежават дял от имуществото ѝ, съответстващ на участието им в неговото придобиване, срещу който получават дивиденди;

- кооператорът е притежател на продукцията и на дохода от дейността на собственото си стопанство - с тях той се разпорежда за своя сметка и на своя отговорност.

Наред с тези земеделски производствени кооперации безспорно ще съществуват и други форми на сдружаване на обособени частни стопани. Характерът и съдържанието на всяка кооперация и сдружение ще се определят от собствен устав, приет от нейните членове, основаващ се предимно на Закона за кооперациите.

Изложеното накратко дава основание още веднъж да се подчертае, че земеделските производствени кооперации се отличават от ТКЗС, при които земята и имуществото бяха обществени отначало на равнище колектив, а по-късно и на държав

ПРОБЛЕМИ, СВЪРЗАНИ С ДЕЙНОСТТА НА ЗЕМЕДЕЛСКИТЕ ПРОИЗВОДСТВЕНИ КООПЕРАЦИИ

Изграждането и дейността на новите земеделски кооперации с свързано

и с редица сложни проблеми, от правилното решаване на които зависи бъдещето им. Това налага конкретни форми и пътища за тяхното преодоляване, като се знае, че всички вътрешноорганизационни и стопански проблеми са право и грижа на собствениците, на общите събрания и колективните органи на кооперацията, на техните председатели.

Ето някои от проблемите, проявяващи се при изграждането и функционирането на кооперациите.

На пръв поглед като че ли е напълно ясно, например, кой може и кой не може да бъде член на земеделската кооперация. По Закона за кооперациите всеки гражданин, навършил 16 години, има право да бъде член на кооперацията. На практика обаче се появяват противоречия и има място за разсъждения и конкретни подходи. Досега беше лесно - членове на ТКЗС бяха, като правило, живеещите и работещите в обсега на кооперацията земеделски стопани. При новите условия обаче този проблеми има нови измерения. Има собственици на земя и имущество, които участват пряко с труда си в дейността на кооперацията - за тях няма спорове. По-голямата част от собствениците на земя и имущество обаче поради старост или живеещите в градовете не могат да участват пряко с труд в производството; други, които имат дялов капитал, участват със своя или на семейството си труд в кооперацията, но нямат земя, т.е. безимотни селяни (те са около 26-30 на сто от работещите в земеделието). Противоречията между тези три категории са обективни и явни.

Разрешението на този неизбежен проблем е да не се отказва членство в кооперацията на нито един от тези категории граждани, желаещи да членуват в нея. Несправедливо ще е да бъдат дискриминирани безимотните и възрастните хора, живеещи в селата, несправедливо ще е да се отклоняват собствениците на земя и дялов капитал, които живеят в градовете.

Сериозен проблем е разпределението на доходите, определянето на базата и размера на рентата за земята, базата и размера на дивидентите за дялов капитал, организацията и заплащането на труда, формирането на фондовете, вътрешностопанското планиране, взаимоотношенията между поделенията вътре в кооперацията и др.

Тези въпроси не могат да имат еднотипен отговор и решение. Несъмнено отговорите на тях ще даде практиката, която най-вярно ще се съобрази със специфичните условия за отделните кооперации и тяхното самоуправление.

Сложни са проблемите в сферата на взаимоотношенията между собствениците на земя, неработещи в ЗПК и останалите кооператори. Изказват се съображения дали неработещите собственици да не предоставят земята си на кооперацията под аренда, т.е. собственици по отношение на кооперацията да с арендодател, а не член. При такава постановка той няма да получава рента, а на базата на двустранен договор ще получава наем. Явно, че животът и практиката ще покажат кое е по-целесъобразно, но препоръчително е всички собственици,

конто желаят да членуват в кооперацията, да имат правата и задълженията на редовни членове.

Не могат да се пренебрегват и проблемите на вътрешностопанското планиране в земеделската кооперация, въпросите на вътрешностопанската сметка и други, а те са от голяма важност. С премахане на планирането от центъра обективно се налага да се засилят функциите на вътрешностопанското планиране и се търси най-целесъобразна и ефективна структура по производството.

Сложни са проблемите за реализацията на произведената продукция, материално-техническото снабдяване и други. Вакуумът, създаден с ликвидирането на старите структури в тези сфери, все още не е запълнен с нови, което позволява „наместване“ на спекулативен капитал и изтичане на доход от производителите. Ощетени остават производителите, изкуствено се утеснява положението и на потребителите. Този вакуум следва бързо да се запълва от съответни нови кооперативни, междukoоперативни и акционерни формирования.

ЗА ОТНОШЕНИЕТО НА ДЪРЖАВАТА

Аграрната политика на изпълнителната власт е нужно да бъде насочена към създаването на условия за действително приоритетно развитие на земеделското производство - въпрос, по който много се говори след 1989 г., но по същество не е направено нищо значително, а сега, след тази всеобхватна разруха в отрасъла, без това не може да се върви напред. Тази приоритетност не е претенция, а нещо, без което е невъзможно да се излезе от аграрната и икономическа криза. Това е доказано от опита на всички развити страни. Приоритетното развитие на земеделското производство, осъществявано вече дълги години в много от тези страни, се постига главно с икономически регулатори за защита и стимулиране на земеделските производители, за да се увеличава производството на земеделска продукция. Само една научнообоснована система за преференции на земеделското производство може да спре recessiona и хаоса и да осигури очакваното от всички съживяване на производството. Няма страна в света, която да не подпомага и защитава своето собствено производство. Първостепенна грижа на правителството трябва да бъде протекционизмът, защитата на българския производител при задоволяване нуждите на страната от хранителни продукти и за увеличаване на ресурсите за износ на наша продукция.

Всичко това следва да става при условия на равнопоставеност и конкуренция на всички форми на собственост и стопанисване.

В областта на цените е необходимо да бъдат използвани минимални (защитни) цени за производителя и максимални (защитни) цени за потребителя, както и да се осигури правилно съотношение между цените на производителя на селскостопанска продукция и цените на промишлените средства за производст-

во и материали, използвани в отрасъла. Това да става на основата на принципа на компенсацията: всяко повишаване на цените на промишлените средства за производство и материали да се компенсира автоматично с минималните цени на производителя. С това ще се ограничи до голяма степен спекулативното и монополно натрупване на печалба при реализацията на земеделската продукция.

В областта на кредитите на първо място трябва без отлагане задължени-ята на доскоронните селскостопански организации да се опростят. Това ще бъде важна крачка за признаване и подпомагане на селското стопанство като приоритетен отрасъл. Следва да се осигурят земеделски кредити с преференциален лихвен процент, който да бъде примерно не повече от 30 на сто от основния лихвен процент на БНБ. Лихвеният процент за инвестиционни кредити на новообразуваните земеделски стопанства - кооперативни и частни - да не превишава 10 процента.

По отношение на данъците да бъде разработена специфична за земеделското производство данъчна система, в която основна данъчна форма да представлява данъкът върху дохода, с който да се изземва примерно максимум до 20 на сто от дохода, създаван в земеделското производство: данъкът върху дохода да се изчислява като процент към дохода, който се пада средно на човек в земеделското домакинство, и да се диференцира задължително от 0 до 40 на сто. От него да се освобождават домакинствата, на чиито членове се пада годишен доход, по-малък от социалния минимум, както и всички новообразувани земеделски стопанства за срок от 5 години.

В областта на застрахователното дело да се изгради система за поемане на всички щети от природни бедствия от цялото общество, вместо само от земеделските производители, като се формира фонд „природен риск“.

В земеделието да намерят по-правилно решение въпросите за рационалното използване на земеделските ресурси; пазарите и търговията със земеделски произведения; социалната защита на земеделските производители; научното и кадровото обслужване на земеделието и други.

Може да се очаква, че сегашното правителство ще отхвърли насадената нийолистична и убийствена политика към отрасъла и ще отговори адекватно на обективно протичащите процеси в селското стопанство.

СТАТУТЪТ НА ЧЛЕН-КООПЕРАТОРИТЕ И ЗАЩИТАТА НА ТЕХНИТЕ ИТЕРЕСИ СЪГЛАСНО ЗАКОНА ЗА КООПЕРАЦИИТЕ И КОДЕКСА НА ТРУДА

Приетият от Великото народно събрание Закон за кооперациите през 1991 г. урежда по демократичен начин създаването и дейността на земеделските кооперации в страната.

Земеделските кооперации се състоят от 7 до неопределен брой членове.

Законът за кооперациите регламентира абсолютно равенство на членовете на принципа един член - един глас, без оглед на това кой какво имущество-но положение има.

Независимо от това, между самите член-кооператори и между лицата извън тях се очертава следното разпределение:

Първа група - член-кооператори със земя и имущество без трудово участие в кооперациите. Част от тях живеят в населеното място, където е земята им, друга част - не.

Втора група - член-кооператори със земя, имущество и трудово участие. Част от тях са пенсионери или са осигурени другаде.

Трета група - член-кооператори, наследници на земя и имущество с дялове за трудово участие и работещи досега по трудов договор.

Четвърта група - член-кооператори с дялове за трудово участие и работещи по трудов договор досега. Тук попадат повечето от специалистите и заетите в основните професии във възрастовата граница от 30 до 60 години.

Пета група - работници и специалисти, работещи по трудов договор. Те нямат имуществени взаимоотношения с кооперацията.

Шеста група - временни работници, наети за определено време и за определена работа. Досега тази група беше значителна по численост и трудна за организиране.

Седма група - лица, работещи досега по различни договори - на акорд, аренда, граждански договор, на почасово заплащане и други - една мобилна и трудно организирана група.

Условно тези седем групи могат да се обединят в три по-големи:

- член-кооператори, които не работят;
- член-кооператори, които работят и
- наети работници и специалисти.

Тези три групи имат един общ интерес - кооперацията да получи по-голям стопански резултат. В същото време между тях съществуват противоречия, свързани с неговото разпределение.

Интересите на член-кооператорите, които не работят в кооперацията, се ограничават с размера на дивидентите и рентата.

Интересите на наетите работници и специалисти в кооперациите са свързани само с размера на работната заплата и социалните фондове.

Поради особения си социално-икономически статут, член-кооператорите, които работят в кооперацията, са заинтересовани както от размера на рентата и дивидентите, така и от трудовото възнаграждение и от социалните фондове.

Очевидно е, че интересът на собственика да получи повече рента и дивиденти е противоположен на интереса на работещите член-кооператори и на наетите работници и специалисти да получат по-голямо трудово възнаграждение.

От тук нататък възникват много въпроси, които засягат жизненоважни интереси на кооператорите.

Един от тях е как да се тълкува от гледна точка на кооператора популярното в нормативната база понятие „работник“ или „служител“, защото това е свързано с редица правни и социални последствия.

От чл. 301 и 302 от КТ се разбира, че това е трудоспособно лице, което отдава под наем труда си, като предоставя на временно ползване работната си сила срещу заплащане.

Не прави ли същото и работещият член-кооператор?

Прави го и често пъти с допълнителни ангажменти в свой ущърб като член-кооператор-собственик.

Да, но той е собственик, казват опонентите.

Тогава, какво да правим?

В чл. 10, ал. 3 от Закона за кооперациите е постановено правото на член-кооператорите да получават работа в кооперацията, съобразно своята квалификация и възраст. Това право е развито в чл. 3, ал. 2, т. 2 и чл. 9 от същия закон.

Споменаваме тези клаузи, за да подкрепим тезата, че трудовите правоотношения са елемент на комплексните членствени отношения в кооперацията.

Те могат да започнат и да се свързват с членството в кооперацията, но могат да се запазят и извън членството в нея.

Подчертаваме този момент, защото е свързан с баланса на интересите и могат да се приложат различни решения.

Ако доминира интересът, свързан с дяловете и имуществото, член-кооператорът няма да има нужда от възникване и защита на трудово отношение.

И обратно, ако размерите на дяловете, на рентата и дивидентите са по-малки от възможните трудови доходи, член-кооператорите имат интерес да установят трудови правоотношения.

Възниква въпросът по кои правила да се уреждат тези трудови правоотношения?

За някои основни професии като механизатори, животновъди и др., работата на които е обвързана с определен цикъл на технологичния процес, определено работно време и др. е наложително да имат трудов договор.

Законът за кооперациите дава възможност по чл. 3, ал. 2, т. 7 и т. 9, както и в чл. 12, ал. 2 тези въпроси да се разработят в устава на съответната земеделска кооперация.

Освен трудовите правоотношения на членовете-кооператори остават важни, свързани с тях въпроси като работно време, почивки, отпуски, безопасни условия на труда, професионална квалификация, обезщетения и други, които Законът за кооперациите изобщо не третира.

Те биха могли да се уредят със запис по чл. 3, ал. 3 от Закона за кооперациите като „други“ въпроси в устава на самата кооперация.

В някои земеделски кооперации се прокарва схващането, че член-кооператорът като собственик на земя, имущество, както и на дялове за трудово участие, сам се разпорежда с тях и ще съумее да защити интересите си.

Нормативно е възможно голяма част от интересите да се изразяват и защитават във и чрез органите на кооперацията.

Налага се да уточним обаче, че при всичкото си добро желание органите на кооперацията, от гледна точка на функциите си, ще работят за представителство и защита на колективните, т.е. на икономическите интереси.

Така те няма да могат да представляват и защитават личните интереси на самите член-кооператори, а още по-малко на наетите в кооперацията лица по отношение на тяхното работно място, трудово участие, трудово възнаграждение, условия на труд и категоризация на труда, където личните интереси противоречат на груповите.

Още повече, тези различия на интересите ще се проявяват при наличие на заетите работници и специалисти, на работещи член-кооператори, на временни работници и др.

Параграф 2 от Допълнителните разпоредби на КТ гласи, че разпоредбите на този закон се прилагат съответно и към трудовите правоотношения с членовете-кооператори в производствени кооперации, доколкото в закон или устав не е предвидено друго.

Практиката показва, че в уставите на земеделските кооперации няма предвидени записи, свързани с уреждането на трудовите отношения на заетите в кооперациите лица.

Остава цитираната по-горе възможност тези отношения да бъдат уредени съгласно Кодекса на труда и по-точно с предвидената в него уредба на колективното трудово договаряне - чл. чл. 50-60 на глава IV.

СИНДИКАЛНО СДРУЖАВАНЕ В КООПЕРАЦИИТЕ

Другият въпрос, който се нуждае от изясняване засяга правото на синдикално сдружаване и членство при земеделската кооперация.

Правото на синдикално сдружаване е уредено в редица международни до-

кументи и норми, които България е ратифицирала:

Чл. 23, ал. 4 от Всеобщата декларация за правата на човека от 1948 година;

Чл. 8 от Международния пакт за икономически, социални и културни права;

Чл. 22 от Международния пакт за граждански и политически права от 1966 година;

Конвенции № 87 и 98 на МОТ от 1948 и 1949 година.

Тяжното спазване у нас се гарантира от разпоредбата на чл. 5, ал. 4 от Конституцията, според която международните договори, ратифицирани по конституционен ред, обнародвани и влезли в сила за България, са част от вътрешното право и имат предимство пред нормите на вътрешното право, които им противоречат.

Между отделните закони, които регламентират правната уредба на синдикално сдружаване, се проявява съществено противоречие. Става дума за чл. 49, ал. 1 на Конституцията и за чл. 4, ал. 1 и глава III на КТ, от които следва, че лица като член-кооператори и упражняващи свободни професии - лекари, адвокати, архитекти, художници, занаятчии и др. не могат да се сдружават синдикално, защото нямат качеството на работници и служители.

Стесняването на субектите на правото на синдикално сдружаване, регламентирано в чл. 49, ал. 1 на Конституцията, търпи сериозни възражения и противоречи на основното предназначение на правото на сдружаване, а то е - да служи за защита на икономическите и социални интереси на тези лица, които произтичат от личната им трудова дейност, и чиято гарантираност осигурява доходи за издръжка на тях и семействата им.

Както вече посочихме, то не съответства и на международните норми, които България е приела чрез ратифицираните от нея международни договори.

Така например, чл. 8, ал. 1 от Международния пакт за икономически, социални и културни права изрично предоставя това право на всяко лице, без да прави разлика между работници и служители и тези, които упражняват свободна професия.

Споменатите по-горе категории трудещи се се определят като такива и в текстовете на Конвенции № 87 и 98 на МОТ, където в това понятие се включват не само работници и служители, а и други лица, които упражняват трудова дейност и от нея осигуряват доходи за издръжката си.

Практически въпросът опира до изменение на чл. 49, ал. 1 на Конституцията и възприемане на една по-широка формулировка, която предоставя право на синдикално сдружаване на всички лица, които се трудят, получават доходи издръжат се от труда си и имат свързани с труда социални и икономически интереси за защита.

Синдикалните организации в кооперациите

Правото на синдикалното сдружаване в кооперациите е общовалидното право за такова сдружаване.

То обхваща няколко елемента:

1. Свободно и по избор образуване са синдикални организации. Това значи право на съответните лица да създават (образуват) синдикална организация, когато те решат това. По свой избор означава такова организация, каквото решат - с ориентация и съдържание на програмата, каквато преценяват.

2. Да не изискват от никого предварително разрешение на замисляната и избрана от тях синдикална организация. Това значи, че не се изисква от който и да било държавен, административен, съдебен или обществен орган, включително и от органи на съществуващи към момента синдикални организации - национални, отраслови, териториални и др.

3. Доброволно встъпване в синдикалната организация и излизане от нея.

Това се отнася до вече образуваната синдикална организация. Само от свободната му воля зависи да встъпи, т.е. да членува или да излезе, т.е. да преустанови членството си.

4. Единственото ограничаване, което е наложено на субектите на това право е да се съобразяват с устава на съответната синдикална организация, която сама установява своя ред и вътрешен живот и по обща воля се възприема от нейните членове.

Заслужават внимание изречения с алинея 2 на чл. 4, от Кодекса на труда предназначение и роля на СО.

1. Предназначението на СО е да представляват и защитават интересите на своите членове. Тези интереси се отнасят до трудовите и осигурителните отношения и до жизненото равнище. Това са интересите им във връзка с постъпването на работа, заплащане, условия на труда, осигуряване при временна нетрудоспособност, условия за пенсиониране, политика на доходите и др.

2. Формите, чрез които се реализира синдикалното представителство на интересите са колективно договаряне, участие в тристранно сътрудничество, организиране на протестни действия и стачки, участие в подготовката на вътрешни актове, преговори за доброволно уреждане на колективни трудови спорове, представителство пред съда и др.

СИНДИКАЛНАТА ОРГАНИЗАЦИЯ И КОЛЕКТИВНОТО ТРУДОВО ДОГОВАРЯНЕ

Известно е, че КТД може да се сключи само там, където има синдикална организация, която е една от страните по колективното договаряне.

Това може да мотивира решението на застите в кооперацията за създаване на синдикална организация, която да защитава и представлява непосредствените трудови права и интереси на членовете ѝ.

Сключеният през 1994 г. отраслов КТД между ФНСЗ и Министерството на земеделието съдържа редица текстове, които съдържат достатъчна мотивация за синдикално членство:

На първо място

Това е договорената подробна процедура срещу съкращения, съгласно чл. 23, 24, 25, 26, 27, 28 на договора с раздела "Трудова заетост" в голяма степен е осигурена закрилата срещу съкращения в съответствие с изискванията на КТ.

На второ място

Съгласно чл. 35, ал. 1, 2, 3, 4 и 5 договореният размер на платения годишен отпуск е в повече с 2 работни дни в сравнение с предвидения по чл. 155 от КТ, съответно в зависимост от трудовия стаж от 16 до 24 работни дни, съгласно ОКТД при не по-малко от 14 р.д. до 18 р.д., съгласно КТ.

На трето място

В раздел "Безопасни и здравословни условия на труд" работодателят се задължава да осигури задължителни профилактични прегледи не по-малко от един път годишно на работниците, докато в ОКТД за м.г. записът беше "работодателят осигурява периодични и т.н.", а сега е задължен да стори това.

На четвърто място

По-благоприятна е договореността за застите в земеделието и съгласно чл. 43, ал. 1 на раздел "Обезщетения" от ОКТД Работодателят дължи обезщетение на работниците и служителите в размер на brutното им трудово възнаграждение при уволнение по чл. 328, ал. 1, т. 1, 2, 3 и 4 от КТ за времето, през което са останали без работа, но не по-малко от 3 месеца, докато в КТ е 1 месец.

На пето място

Още веднъж повтаряме чл. 49 от ОКТД, с който е постигната по-висока степен на обезщетения - в размер на 7 brutни месечни работни заплати при 6, съгласно КТ по чл. 222, ал. 3.

На шесто място

В общите и заключителни разпоредби с чл. 74 е договорена една генерална закрила, съгласно която при трайно влошаване на икономическите и финансовите условия, които не позволяват изпълнението на поетите договорености в договора, работодателите и синдикатите с консенсус внасят предложение в Отрасловия съвет за тристранно сътрудничество за диференцирано изменение клаузите за съответното предприятие.

Седмо

Отрасловият КТД съгласно чл. 77 влиза в действие от 1.03.1994 г. и е в сила до подписване на нов.

Осмо

Съгласно текстът на чл. 66

„Постигнатите договорености са задължителна минимална база, от която да започне договарянето между работодателите и синдикатите в предприятия-то или отрасъла“.

На това основание няма пречка във всяка производствена структура в земеделието, в т.ч. и в земеделските кооперации да се пристъпи към учредяване на синдикални организации и към сключване на колективни трудови договори.

Това означава синдикалната организация да знае и спази следната процедура:

- учредително събрание с най-малко 3 души;
 - протокол с решение за учредяване и списък на учредителите;
 - решение за членуване в отраслова синдикална структура (ФНСЗ) и прилагане на нейния устав;
 - избор на синдикално ръководство - председател и секретари;
 - регистрация във федерацията и получаване документи за легитимност;
- След получаването на документ за легитимност синдикалната организация става представителна и в това си качество:
- участва в подготовката на вътрешните актове на кооперацията;
 - подготвя и сключва КТД;
 - организира протестни действия, в т.ч. и стачки;
 - представлява своите членове пред съда.

Законът е предвидил на представителните синдикати да създават условия от държавните органи и от работодателите за осъществяване на дейността им.

На практика това означава създаване на необходими материални условия за дейност на синдикалната организация: предоставяне на помещения и необходимите вещи за обзавеждането му - бюро, столове, библиотеки, телефон (факс), а така също отопление и осветление.

Към тези условия се отнасят и осигуряването на помещения за провеждане на заседания, конференции, обучение на синдикалисти и др.

Осигуряването на посочените условия за синдикална дейност е безвъзмездно.